

Mellan svett och mascara: Maskulinitet i ett kvinnligt fotbollslag¹

Jesper Andreasson

Inst för humaniora och samhällsvetenskap, Högskolan i Kalmar

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org (ISSN 1652–7224) 2006-09-13

Copyright © Jesper Andreasson 2006. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Flickor och fotboll... När Gunnar Wiklund i "Nu tändas åter ljusen i min lilla stad" 1959 sjöng om pojkar som stod och pratade om flickor och fotboll så kunde nog varken han eller någon annan av sångens samtida tänka sig att det kunde vara flickorna som spelade fotboll. Och då var det bara fem år kvar tills den första damfotbollsturneringen arrangerades i Sverige, vid Stockholms universitet (om svensk damfotboll mellan 1965 och 1980 skriver Jonny Hjelm och Eva Olofsson på annan plats i dessa spalter). Sedan dess har damfotbollen varit på frammarsch och är nu tämligen etablerad, om än med magra publiksiffror och svagt mediaintresse. Att så är fallet beror naturligtvis till stor del på att många fortfarande anser att kvinnor inte ska spela fotboll, att fotboll är en männens domän. Forskningen om damfotbollen handlar dock inte längre så mycket om de hinder som finns för ett vidare genombrott, utan har kommit att inriktas mer på frågor om spelarnas motivation, identitet, sexualitet. Om dessa aspekter på damfotbollen skriver Gunlög Fur i artikeln Tjej eller fotbollsspelare? Om kropp, kön, och identitet i det sena 1900-talet, där hon problematiserar kvinnors fotbollsliv utifrån frågor om könsidentitet och homosexualitet, och Elisabeth Apelmo, som redovisar ett spelarintervjumaterial i artikeln "Från det att jag var liten har det alltid varit boll." Om konstruktionen av femininitet bland elitsatsande fotbollstjejer, där likartade frågeställningar diskuteras.

Spelarintervjuer utgör underlaget också för Jesper Andreassons artikel. Andreasson har intervjuat kvinnor i ett av damallsvenskans lag, som här fått det fingerade namnet Solby IK. Mot bakgrund av ett teoretiskt resonemang om idrott och maskulinitet låter Andreasson intervjuvaren illustrera hur kvinnorna i laget förhåller sig till maskulina och idrottsliga idealiseringar inom idrotten, och hur de konstruerar och rekonstruerar föreställningar om och uttryck för femininitet i en miljö som av tradition dryper av maskulina överlagringar. Begrepp som "biff" och "babe", "pojkflicka" och "fotbollsflata" figurerar flitigt i Andreassons lärda och lärorika artikel, som säger väl så mycket om män och maskulinitet som om kvinnliga fotbollsspelares svåra balansgång mellan den egna femininiteten och fotbollens påträngande maskulina mentalitet.

Inledning

Ja man har ju fått höra mycket att vi inte kan spela fotboll och, ja, hela den vanliga radängen. Men det har också varit dom som har sett oss, nu detta året, som har gett

---

¹ Artikeln är ursprungligen publicerad som ett kapitel i antologin *Manlighetens omvandlingar: Ungdom, sexualitet och kön i heteronormativitetens gränstrakter* (Thomas Johansson, red) Göteborg: Daidalos 2005

positiva kommentarer. Dom har sagt typ: ”woaw, det är min första damfotbollsmatch och ni var ju riktigt duktiga, ni spelar ju riktig fotboll”. Alltså dom blir överraskade att vi kan. Då kan man ju tycka att, vadå, det har vi gjort i flera år. (Saga, 29 år)

En manlig elitfotbollsspelare har 100% stöd från vänner, bekanta och partner. Det kan man utgå ifrån. En tjej har inte alls den uppbackningen. Jag har aldrig haft den förståelsen; från pappa kanske, men inte resten av familjen. Det är både på jobbet och hemma. ”Du kan aldrig göra någonting” och ”kan du inte skippa fotbollen en helg?”, säger dom. Då förstår dom ju inte alls vad det handlar om. (Marie, 27 år)

Den svenska idrottsrörelsens ursprung kan härledas till dels tävlingsidrotten, dels Linggymnastiken (Olofsson 1989). Tävlingsidrotten, som framför allt importerades från England under sent 1800-tal, hyllade värden såsom rivalitet, tuffhet och fysisk styrka. Därmed kom den att genomsyras av en viktoriansk version av maskulinitet. Bakom utformningen av Linggymnastiken fanns en grundläggande tanke om att idrottsutövande skulle utföras vetenskapligt, enligt ett schema som tillgodosåg kroppens fullständiga utveckling. Målet var att utveckla en harmonisk och fulländad kropp. Inom såväl tävlingsidrott som Linggymnastik har det varit manliga idrottsutövare som tänjt på gränserna för vad kroppen klarar och vars muskler spänts och laddats med kraft (Hellspång 1991; Guttman 1991).

Sportens association med maskulinitet är inte naturgiven. Alliansen mellan idrott och maskulinitet bör snarare ses som historiskt, socialt och kulturellt producerad. En konsekvens av idrottens koppling till maskulinitet, vilket de två inledande citaten antyder, är att kvinnors idrottsintresse och idrottsliga prestationer tolkas och värderas annorlunda än mäns. Hargreaves (1994) menar att kvinnors lust för idrott alltid bemötts med stor skepsis. De har ansetts vara för svaga för att engagera sig i något så maskulint som idrott.

Det finns omfattande forskning om maskulinitet och idrott, och om hur män blir bekräftade i sin manlighet genom att springa, svettas och tacklas på idrottsliga arenor (Connell 1996; Messner 1992; Williams 2003; Pronger 1990; Cahn 1994). Forskning om vad som händer med kvinnor som ”kliver in” på en traditionellt manlig arena med vissa normer, koder och ett manligt språk förefaller inte lika vanlig. I denna text diskuteras vilka effekter idrottens maskulint definierade historia och den specifika kulturmiljö som fötts ur denna historik kan ha på några unga damfotbollsspelare. Kvinnorna i det allsvenska fotbollslag som jag valt att kalla Solby IK utgör det empiriska nedslag, genom vilket jag avser illustrera hur genus konstrueras i ett damfotbollskollektiv. Spelarna i Solby IK har skilda bakgrunder; några jobbar, andra går fortfarande i grundskolan. Den äldsta som jag samtalat med är 31 år gammal och den yngsta 16 år. Medelåldern ligger på dryga 20 år. Namnen på spelarna är fingerade.

I den fortsatta framställningen diskuteras dels hur kvinnorna i Solby IK förhåller sig till maskulina och idrottsliga idealiseringar inom idrotten, dels hur de konstruerar och rekonstruerar föreställningar om och uttryck för femininitet i en miljö som tillskrivs maskulinitet. Utifrån olika teman tränger texten successivt djupare in i den gemenskap och föreringsmässiga vardag som kvinnorna i Solby IK delar. Med ett kulturteoretiskt perspektiv ser jag kvinnorna som aktörer som agerar och reagerar på hur damidrotten definierats och betraktats historiskt. Kvinnornas sätt att förhålla sig till idealiseringar och myter om dam-

fotboll/damidrott betraktar jag dels som reaktioner på idrotten som manligt definierad, dels som uttryck för identitet.

Maskulina idealiseringar

Med begreppet hegemonisk maskulinitet avser Connell (1996) att förklara hur olika uttryck för maskulinitet struktureras i relation till varandra i ett dominansförhållande. Hegemoni hänvisar till en kulturell dominans och dynamik som gör det möjligt för en viss grupp (män) att upprätthålla en ledande position i samhällslivet (Connell 1996; Strinati 1995). I inledningen av denna text tydliggjordes att en viss typ av maskulinitet, som bland annat framhåller egenskaper såsom fysisk styrka, kondition och snabbhet, föreföll särskilt gångbar i idrottsliga sammanhang. Denna bild av maskulinitet kan resoneras ligga nära en hegemonisk position inom idrotten. Den dominerande maskuliniteten kan liknas vid en auktoritet som anger vilka egenskaper och värden som atleter bör eftersträva för att betraktas som dugliga.

Jesper: Vad är dom viktigaste egenskaperna för en bra damspelare?

Lisa: Vad jag själv tycker är viktigt är att man absolut inte har någon rädsla för att gå in i en närkamp. Ska jag smälla på en människa i en närkamp, någon som kanske är två decimeter längre än mig, och jag tror att jag har förlorat slaget redan innan jag går in på grund av att hon är större än mig, då har jag också redan förlorat det. Jag är ju väldigt liten så jag kan inte ha rädsla när jag går in i närkamper. Det är viktigast och våga. Sen finns det ju andra fysiska egenskaper som snabbhet och sånt. Men jag skulle vilja säga att våga och bemästra rädslan är viktigast när det gäller psykiskt och sen snabbhet och styrka när det gäller det fysiska. (23 år)

Styrka, mod och atletisk skicklighet har alltid betraktats som goda egenskaper för män. För kvinnor, däremot, har samma egenskaper betraktats som mindre värda och beskrivits i nedsättande termer. Till följd av sin duglighet i idrott har kvinnliga atleter stereotypifierats som okvinnliga, manhaftiga och lesbiska (Hargreaves 1994; Fundberg 2003). MacKinnon (1987) menar att kvinnor genom sin blotta närvaro ifrågasätter idrotten som ett manligt revir. Jag menar att de sociala och kulturella mönster som stödjer en viss typ av maskulinitet är för komplexa för att omintetgöras enbart genom att kvinnor tillåts idrotta. De egenskaper som Lisa ovan beskriver som centrala för en skicklig fotbollsspelare vittnar om en maskulint definierad hegemonis närvaro. En närvaro som kanske inte helt oproblematiskt låter sig förenas med föreställningar om och uttryck för femininitet.

Damfotbollen och myterna

Det hör man rätt så ofta, det kommer upp emellanåt, att tjejer ska vara hemma och laga mat och inte idrotta. Typ den klassiska, att tjejer inte kan, och att tjejer ska. Det har man ju hört sådär. Det är ju framförallt tjejer som spelar fotboll och sådär då. I skolan, när vi har haft teori då i fotboll, då har vi en kille i klassen som var på oss. Jag

vet inte om han var avundsjuk för att det gick så bra för oss i TV och sådär, men han var ju på oss hela tiden. Han höll på sådär att tjejer ska inte det och inte det. Nä, så det är sådär skillnad. (Jennie, 18 år)

Nidbilder av idrottskvinnor har funnits länge. Kvinnor har i själva verket alltid närvarat inom sporten, i form av ”hjälplösa” figurer och spektakel, som den maskulina rörelsens, fartens och styrkans antites (Bjurström 1995). Det är samma princip som fastställer att det är maskulina egenskaper som uttrycks och konstrueras inom idrotten, som stereotypifierar kvinnliga atleter. Konsekvenserna av att ”närma” sig ett idrottsligt ideal, som rymmer specifika genusbetydelser, skiljer sig således åt beroende på kön. Medan kvinnliga idrottsutövare har tvingats vänja sig vid att få såväl femininitet som sexualitet ifrågasatt så har män hyllats, för sina idrottsliga prestationer (Cahn 1994; Messner 1992).

Myter kan ses som sociala konstruktioner genom vilka olika berättelser om verkligheten ges form. Att idrott har betraktats, och fortfarande betraktas, som mer förenligt med manlighet än kvinnlighet är enligt detta perspektiv en myt som legitimerar en manlig dominans och stereotypifierar kvinnor. Även i kvinnornas i Solby IK berättelser ryms mytiska föreställningar om hur fotbollsspelet har påverkat och format dem, i relation till andra kvinnor. Det finns i detta avseende inte några vattentäta skott mellan myt och verklighet.

Alltså, vi är nog lite mer, ja, va ska man säga, lite mer frispråkiga, tror jag. Lite mer. Vi sitter inte och filar naglarna. Man kan inte vara sån. Jag menar i fotbollen så måste man ju ge allt. Kondition, till exempel, är ju viktigt. Jag orkar en hel match. Jag orkar mala en hel match. Jag kan mala sönder motståndaren. (Felicia, 25 år)

I citatet ovan framgår att Felicia bär med sig en associationsbild om damfotbollens ”icke-feminina” innehåll. Istället för att vara överksam är hon som damfotbollsspelare ute och jagar en boll. En damfotbollsspelare är inte passiv utan aktiv. Genom att distingera sig från ”andra kvinnor” kan Felicia därmed konstruera en femininitet som ligger närmre de ideal som hon och de andra kvinnorna i laget eftersträvar som fotbollsspelare.

”Biff” och/eller ”Babe”?

När unga kvinnor, såväl som män, lägger mycket tid på idrott förändras den kroppsliga sammansättningen. Kroppsligheten är i detta avseende dynamisk och föränderlig. De (kvinnor) som till exempel väljer att spela fotboll på elitnivå har inte bara en historiskt maskuliniserad institutions idealiseringar att förhålla sig till. De måste också förhålla sig till den egna kroppens omvandling och dess betydelse för självuppfattningen.

Kroppar kan inte förstås som neutrala medier för social praktik. Deras materialitet spelar roll. De vill vissa saker och inte andra. I sociala praktiker som sport, arbete och sex uppträder kroppar som *egna aktörer*. (Connell 1996:85)

I Johanssons (1997) studie av gymkultur och muskelbyggande tydliggörs en kroppsreflexiv hållning genom gymbesökarens ansträngningar att skapa en hård och fast kropp, och därmed

en önskad identitet. Även om detta flexibla förhållningssätt till kroppen inte är lika utpräglat i kvinnornas i Solby IK berättelser är det uppenbart att de tänker mycket på den egna kroppen och dess betydelser. Kvinnorna förhandlar om kroppens önskade konstitution genom att förhålla sig dels till den egna kroppens förändring och gestalt, dels till de ideal de försöker uppnå, som kvinnor och som fotbollsspelare. I detta förhandlande kroppsprojekt är maskulinitet och femininitet oupphörligen närvarande, som två kategorier som kvinnorna beaktar och använder som grund för värdering.

Jennie: Alltså, ett tag kände jag att nu vill jag inte ha mer muskler. Jag vill inte vara någon sån där jättebiff. Samtidig så vill man ju ändå ha en sån här vältränad kropp, men till en viss gräns med muskler och sådär. Man har en gräns inom sig på nåt sätt. Jag tänker ju framförallt nu på fotbollsgalan. Då såg man ju Hanna Ljungberg när hon kom upp och då har hon jätte, alltså jättebreda axlar och så. Det ser man ju inte när hon spelar. Det tänker man inte på då. Men det är ju när man har lite mer klänning och sådär, det är ofta då man ser det. Och som lår och sånt, man vill ju inte ha värsta låren, alltså muskler och så heller.

Jesper: För att kunna känna sig fin i klänning menar du?

Jennie: Ja, mmm, det är ju lite så. För musklerna behöver kanske inte bli så jättestora utan man måste ju träna dom på rätt sätt. (18 år)

Rent kroppsligt kan elitidrottande kvinnor (åtminstone inom vissa grenar) sägas vara införlivade i slags ”maskuliniseringsprocess”. I citatet ovan försöker Jennie tydliggöra var hon drar gränsen mellan rätt och fel, maskulint och feminint. ”Biffen” utgör i detta fall ett maskulint ideal som hon både värjer sig för och önskar närma sig. Douglas (1966) menar att det finns en tydlig förbindelse mellan kroppsliga gränsdragningar och en samhällelig ordning. En motvilja mot ”könsoordning” kan tolkas som en vilja att visa hänsyn till den samhälleliga ordning och de konventioner som definierar maskulint och feminint i polariserade former. Att bli för mycket ”biff” symboliserar i detta fall en nedsmutsad/solkad femininitet.

Man tänker ju ändå på hur det ska se ut. Man vill inte bara ha en kropp som ska passa fotbollen utan det ska vara snyggt annars också. Eller så tycker jag i alla fall, jag vet inte hur de andra tycker, men det ska vara både och. Det är viktigt hur man ser ut ändå, inte bara i fotbollen. Ja som fotbollslår, jag skulle ju vilja att dom var mindre, det vill dom flesta i laget, tror jag. Men framförallt så tränar man ju för fotbollen, för att bli större. (...) Alltså jag skulle nog behöva upp en sex, åtta kilo, för att kunna riktigt sätta till i närkamper, och det vet jag ju inte om jag vill till att göra. Egentligen skulle jag behöva det för fotbollen. Det är svårt. Ibland skojar vi om bröst också. Det är ju bara opraktiskt att ha för stora när man ska hålla på med fotboll; dom blir ju mindre också när man tränar mycket. Men det är ju många som skojar om att man kunde tagit det man hade över i låren och sen satt i bröstet i stället. Det skojar man lite om så. Att man får mer balans eller va man ska säga. (Jonna, 23 år)

Ovan betraktas den biologiska kroppen som ett subjekt som både ”överbaskar” och ”sviker”. För Jonna utgör de kroppsliga förändringar som hon ställs inför, till följd av sitt idrottande, en utmaning på hennes anspråk på att se ut och känna sig som en kvinna.

Kroppen är som sagt inte bara en fysisk entitet som vi "har": den är ett handlingssystem, en aspekt av praxis, och dess praktiska deltagande i vardagslivets interaktioner är en väsentlig del av upprätthållandet av en sammanhängande känsla av självidentitet. (Giddens 1997:122)

Ett något extremt exempel på brist på överensstämmelse mellan kropp och identitet utgörs av kvinnliga bodybuilders som, då de "tränat bort" sina bröst, ser bröstimplantat som ett sätt att återskapa "femininitet". Bikiniprydda står dessa kvinnor (bodybuilders) skyltande inför en (manlig) jury som bedömer dem. I en kombination av extrem muskelstyrka och traditionell feminin sminkning och "kostymering" materialiserar kvinnorna en ambivalens (de är "biff" och "babe" på samma gång). De förlöjligar och splittrar traditionella genuskonventioner samtidigt som de underbygger dem (Cahn 1994). Valet att satsa på fotboll ställer kvinnorna i Solby IK inför en liknande, om än inte lika dramatisk, kroppslig förändring. Benmuskler växer sig stora och bröst blir mindre när fett transformeras till muskler. Många traditionellt kvinnliga attribut hotas i denna bemärkelse av "av-feminisering".

Det finns ju några här som sminkar sig och så men... jag har så svårt att se det. Det är inte så ofta, jag vet inte. Tyvärr är det nog inte så många av dom tjejerna som är väldigt noga med smink och sånt som söker sig hit. Alla här är ju noga med hur dom ser ut men inte, inte... till exempel har jag väldigt svårt att se att någon här skulle kunna gå och fylla i silikon i sina bröst; det tror jag inte skulle kunna existera här. (Åse, 25)

Clasen (2001) menar att kvinnor som håller på med fysisk och tävlingsinriktad sport tvingas överdimensionera sin kvinnlighet då deras närvaro annars hotar definitionen av idrottens maskulina inslag. Flera av kvinnorna i Solby IK har, till skillnad från kvinnliga bodybuilders, svårt att se att någon i deras gemenskap skulle kunna förstora sina bröst för att återskapa en distinkt femininitet. En anledning till detta är att det är opraktiskt för det fortsatta fotbollsutövandet. En annan är att det rymmer tämligen illa med de idealiseringar och kulturella värden som kvinnorna hyllar som fotbollsspelare. Kvinnorna i Solby IK har svårt att överdriva sin kvinnlighet om de vill uppfattas som framgångsrika elitfotbollsspelare. De måste snarare, för att ses som dugliga/seriösa, närma sig ett maskulint ideal. Detta avspeglas tydligt i det sätt varpå kvinnorna skiljer sig från andra kvinnor, det vill säga de som inte idrottar.

Emmi: Alltså, hållning är nog lite mer grabbig, tror jag; andra tjejer kanske sitter lite mer såhär och viker ihop benen och vi kanske mer lite såhär slappt och hängigt. Typ hänger på stolen med benen brett isär.

Jesper: En annan stil menar du?

Emmi: Alltså, jag tror nog det är mest på planen. Jag tror inte det är när jag går i vanliga kläder. Som nu tror jag inte någon tänker att jag spelar fotboll genom att se på stilen. Men när man får på sig träningskläder och går på planen, då blir man lite mer...man går lite annorlunda. (19 år)

Det är inte bara kroppsliga förändringar som kvinnorna i Solby IK har att förhålla sig till. Sättet att föra sig, den sociala presentationen, bör uppfattas som intimt sammanflätad med

olika uppfattningar om kön. För Emmi tar den ”klädesdräkt” och sociala inramning som följer med fotbollsspel sig uttryck i hennes sätt att gå, tala och föra sig på en fotbollsplan. När hon drar fotbollsstrumporna över benskydden och tejpar fast dem för att de inte skall kasa ner konstruerar hon också maskulinitet. I samma ögonblick som hon lämnar fotbollsarenan omkonstruerar hon enligt samma logik sin maskulinitet, för att närma sig, vad hon upplever vara, en mer feminin hållning.

Fysisk träning och idrottsutövande har ofta kommit att handla om att stärka redan existerande könsidentiteter. Kvinnorna i Solby IK är i egenskap av att vara kvinnor inbegripna i en dekonstruktion av gränserna för vad som betraktas som manliga och kvinnliga praktiker. De idealiserar maskulinitet och femininitet varierande beroende på i vilken situation de befinner sig eller vilket perspektiv de har på tillvaron.

”Lagom” vacker – pojkflickan

En sport kan betraktas som könsneutral eller klassificeras som antingen manlig eller kvinnlig. Fotboll som betonar fysisk kontakt genom aggressivt beteende sammankopplas vanligen med manlighet och unga män. En ung flickas intresse för fotboll framkallar närmast självklart en strävan att i likhet med unga fotbollsspelande pojkar efterlikna och närma sig de manliga ideal som dominerar i fotbollssammanhang. I denna process, i vilken skillnader till kvinnor som inte intresserar sig för idrott utvecklas, förvandlas helt sonika fotbollstjejen till en ”pojkflicka”.

Men jag tror nog alla vi i laget har varit pojkflickor när vi var små. Det måste väl alla i laget ha sagt till dig? Jag har ju lekt mest med pojkar. Jag har alltid velat vara ute, jag har inte lekt med dockor och sånt utan det har hellre varit med bilar och grabbar och såhär. Det har det alltid varit. Det tror jag är generellt. Alltså när man pratar om det så tror jag nog att alla har varit lite mer så. Man går ju hem mer hos killar. (Felicia, 25 år)

Många av kvinnorna i Solby IK menar att de alltid trivts bättre med killar. Deras fotbollsintrasse gjorde det ”naturligt” för dem att umgås med pojkar istället för flickor. Kia utgör ett bra exempel på ”pojkflickan”. Vid ett intervjutillfälle hemma hos henne tar hon fram bilder från en juniorturnering som hon deltog i många år tidigare. Hon berättar att hon tränade med killar som junior, ”så länge hon fick”. Hon visar ett fotografi som föreställer tre unga fotbollsspelare. Alla ser ut att vara unga killar. Spelarna står stolta och glada uppställda intill en fotbollsplan. ”Det gick bra för mig i den turneringen”, berättar hon. ”Kan du se vem som är jag?” Jag har svårt att se vem som skulle kunna vara Kia men pekar efter ett tag på spelaren i mitten:

Ja det är jag. Så man kan ju säga att pojkflicka var jag (skratt). Det var liksom till och med så att när jag spelade, det var finalen, då kom deras, det andra lagets, tränare fram. Han kom fram och sa: ”nä, hon ska med in i omklädningsrummet, jag tror inte på att det är en tjej”. Han skulle liksom kolla om jag var en tjej eller kille. Så pojkflicka har jag varit. (Kia, 18 år)

Kia var så duktig i fotboll att tränaren för motståndarlaget hade svårt att se henne som (blivande) kvinna. Tränarens föreställningar om fotbollens manliga innehåll gjorde det svårt för honom att förstå att en tjej faktiskt kunde vara så skicklig på att spela fotboll. Han kunde kanske inte acceptera att hans ”grabbar” blev utspelade av en tjej. Den enda förklaring han fann rimlig var att hon (Kia) egentligen var en han. Ifrågasättandet av Kias könstillhörighet tydliggör tränarens förståelse för fotboll som manlig.

En ”typisk pojkflicka” förefaller vara en etikett som de flesta av kvinnorna i Solby kan acceptera om sig själva. Det förekommer emellertid också andra berättelser om kvinnliga atleter i Solby IK. Berättelser som kvinnorna inte är lika benägna att ta till sig eller identifiera sig med. Den typ av maskulinitet som kvinnorna i Solby associerar med fotbollsspel accepteras inte i alla lägen.

Man kan ju inte säga att man kan se på någon idag att dom spelar fotboll. Förr då, med Pia Sundhage, så var det lite mer det här manhaftiga och stora. Dom hade kort frisyr och lite så. Men så kan man nog inte säga nu, eller kan man inte säga nu, helt säkert. (Felicia, 25 år)

Kvinnorna i Solby IK känner väl till hur damfotboll har uppfattats och gör tydliga distinktioner i förhållande till den ”forna” fotbollskvinnan. Kvinnorna menar att femininitet och fotboll är mer förenligt nu än vad det har varit. De svenska damfotbollsspionjärerna som etablerade svensk damfotboll under 1970-talet har enligt kvinnorna ersatts med en ny, mer femininiserad, damfotbollsgeneration (Wegerup 2003). I mina samtal med kvinnorna mötte jag ofta denna värjande retorik, där kvinnorna å ena sidan beskrev sig som ”lite grabbiga” samtidigt som de hävdade att de såg ut som och var ”vanliga” tjejer. Detta kan tolkas som att kvinnorna med retorikens hjälp försöker räta ut en ambivalens de bär inom sig och som de förkroppsligar, genom att ömsom stereotypisera bilden av den ”femina kvinnan”, ömsom närma sig densamma. Kvinnorna tycks här växla i förhållningssätt och bevakar gränserna både för vad som betraktas som maskulint och som feminint, på samma gång, så att de inte går ”för mycket” åt något håll.

Åse: Alltså, man känner sig absolut inte manlig. Och man känner sig inte omedveten heller, men jag bryr mig inte så. När man är väldigt feminin är man väldigt noga med hur man sminkar sig och man är väldigt noga med hur man ser ut när man går ut. Man kan inte gå till konsum utan att göra i ordning sig typ. Samtidigt så skulle jag också vilja vara lite mer feminin någon gång ibland och måla naglarna och sånt. Men, alltså, jag bryr mig inte. Jag vet inte, men jag skulle nog inte kalla en enda i laget för väldigt feminin.

Jesper: Vad tror du det beror på?

Åse: Ja, men alltså, du går inte till träningen sminkad. Alla får vara som dom är liksom; man bryr sig liksom inte om den har håret på tvären och mascaran rinner för att man är svettig. Alltså, man bryr sig inte så mycket om hur man ser ut. (25 år)

Uppfattningar om fotbollens innehåll (vara som man vill) och stereotipa föreställningar om femininitetens potentiellt tvingande karaktär (att inte kunna gå ut utan smink) är svår-förenliga. Även om Åse ibland önskar att hon kunde vara lite ”mer feminin” ser hon föga

nytta med femininitet på en fotbollsplan. I Solby IK kan man prioritera skönhet, men inte i samband med fotbollsspel.

Vi hade en tjej en gång som kom och träna några gånger och var med på någon träningsmatch också. Hon gick in på toaletten och så kom hon ut med röda läppar. Vi bara (gapar för att illustrera ett förvånat uttryck; skrattar), men hon slutade efter ett tag, hon var inte med så länge. Hon kände sig nog inte riktigt hemma. Nä, men några såna är det väl inte direkt. (Saga, 29 år)

Den nya spelaren, med rödmålade läppar, hade svårt att läsa av vilken typ av framträdande hon och de övriga i Solby IK stod inför. En fotbollsspelare som joggar in på en fotbollsplan med rödmålade läppar rimmar illa med den bild som kvinnorna i Solby önskar förmedla av sitt kollektiv. För dem är fotbollsspelet förenat med föreställningar om maskulinitet, vilket gör det röda läpparna opassande för ett offentligt framträdande. Vanligtvis ställer en främre region större krav på disciplinering än en bakre. I detta fall kan det offentliga fotbollsframträdandet betraktas som en maskulinitets främre region, och samtidigt ses som en femininitets bakre region (Goffman, 1959/74). Det är troligt att kvinnorna i Solby inte hade reagerat alls om den nya lagkamraten, istället för att sminka sig, torkat bort en gammal sminkning innan hon lämnade omklädningsrummet för att spela fotboll. Orsaken är att hon då hade agerat mer i linje med kollektivets normer för offentliga fotbollsframträdanden.

Ja, alltså, det finns ju några som liksom aldrig sminkar sig. Annars är det ju många som gör det. Vardagligt är det ju inte så jättevanligt att dom i laget sminkar sig. När det är fest och sådär och man ska vara lite finare, då sminkar man ju alltid sig. Det gör man ju för man känner sig ju ändå finare med smink. Men sen samtidigt vill man ju inte vara beroende av det heller, alltså att man bara känner sig fin när man har smink. (Jennie, 18 år)

I citatet ovan uttrycks ett klivet förhållande till smink, vilket tydliggör hur olika idealiseringar verkar inom gruppen i form av situationella gränsdragningar. I kvinnornas gemenskap sätts subtila gränser som talar om för dem vad som är "rätt" i olika situationer. I Solby IK använder man sig vanligen av mindre uppseendeväckande metoder än smink för att förbereda sig inför mötet med det offentliga.

Sen går vi ner och byter om och då har vi ofta väldigt gott om tid på oss för det är typiskt tjejer att gå på toa hundra gånger och sätta upp håret och det ska sprejas där och fixas där. Så det tar väldigt lång tid, men det tycker jag är skönt. Jag är kanske inte den mest extrema, men alltså innan uppvärmningen så fixar ju många håret och går på toa och sprejar och, ja, sen brukar vi få massage ibland innan. Och har vi ingen massör så brukar vi massera varandra lite. (Lisa, 23 år)

Ovan agerar kvinnorna enligt Lisa som "typiska tjejer". Den disciplinerade, snabba och muskelstarka "fotbollskvinnan" tycks inte vara explicit närvarande i situationen ovan. Samma typ av resonemang och ambivalenta förhållningssätt som dök upp när kvinnorna

diskuterade kroppsliga förändringar och muskler, synliggörs alltså även ifråga om att "fixa till sig". I definitionen av sig själva som fotbollsspelare och före detta pojkflickor förefaller frågan om smink (eller inte) svårgripbar. Det tycks råda en enighet om att man kan göra sig fin så länge det inte syns att man gjort det. Att spraya håret tolkas inte som lika uppseendeväckande som rödmålade läppar. På detta sätt konstruerar kvinnorna en femininitet som markerar mot såväl uppenbara "skönhetsaspekter", såsom bröstförstoring och mycket smink, som manhaftiga fotbollspionjärer med "bufflig" framtoning och kort hår. Någonstans mitt emellan dessa båda stereotyper placerar kvinnorna in sig själva och sina lagkamrater.

Damfotboll och sexualitet

Intimitet mellan män är striktare reglerad än mellan kvinnor (Lalander & Johansson 2002). Johansson (2000) menar att spontana utlevelser av kroppslig närhet mellan män sällan uppstår, och om det sker är det nästan uteslutande vid avgränsade tillfällen. Detta är på grund av att "det intima" förknippas med "det kvinnliga" (ibid). Män är så ovana vid intimitet till andra män att uttryck för närhet ofta iscensätts på ett överdrivet sätt för att legitimeras (Andreasson 2003). Ganetz (1992) studerar hur några unga tjejer i täta och intima miljöer, som till exempel provrum, odlar en form av "intimitetskultur" och menar att det finns en legitimitet och normalitet för kvinnor att gå in i ett provrum för att diskutera och förhandla om olika identitetsaspekter. Medan män många gånger upplever att de måste ritualisera sitt agerande för att komma varandra nära, ses inte detta som lika problematiskt för kvinnor. Detta har fått konsekvenser för hur kvinnliga idrottsgemenskaper har betraktats.

Mot bakgrund av den seglivade associationen mellan idrottslig skicklighet och manlig virilitet är det inte förvånande att det förekommer spekulationer om lesbiskhet bland kvinnliga idrottsutövare. Kritiker av damidrott har, i decennier, länkat "manhaftighet" med sexuell avvikelse, och hävdar att maskuliniserade kvinnliga idrottsutövare oundvikligen också kommer att förvärva manliga sexuella karaktärsdrag och intressen. Rädslan för kvinnlig sexualitet befriad från feminin anspråkslöshet och manlig kontroll går som en röd tråd genom damidrottens historia. (Cahn 1994:164-65, min översättning)

Genom att beskriva starka och kraftfulla idrottskvinnor som ofullständiga kvinnor övervakas och bevaras gränserna för "passande" könsuppförande (Peper 1994). En konsekvens av damidrottens association med manligt/okvinnligt beteende är kopplingen till lesbiskhet. Den lesbiska stereotypen kan betraktas som ett manligt försök att skydda den kulturella kod som definierar idrottslig framgång och femininitet som motsatser. Logiken är att en framgångsrik idrottskvinna inte samtidigt kan vara en fullvärdig kvinna.

De återkommande diskussionerna om kvinnliga fotbollsspelares sexualitet kan förstås som ett sätt att befästa kopplingen mellan fotboll (och många andra idrottsgrenar) och manlig heterosexualitet. (Fundberg 2003:175)

Wegerup (2003:93) skriver i fotbollsmagasinet *Offside* att ”den som ger sig på det andra könets sport möts av motstånd och fördomar; manliga konståkare i paljett och trikå ses som omanliga och ”bögar”, kvinnliga fotbollsspelare ses som okvinnliga och ”fotbollsflator”. Flera av spelarna i Solby IK har själva upplevt yttringar av damfotbollens lesbiska etikett.

När jag gick till Solby så sa dom att där är alla lesbiska, i det laget. Alltså laget hade ju en sån stämpel. Det var så man såg på laget. Många har synen att fotbollstjejer är lesbiska tjejer liksom. Och att, ja, de är lite manliga. (Marie, 27 år)

I Solby finns det lesbiska spelare men långt ifrån alla är det. När Marie började spela för Solby IK förväntade hon sig att stora delar av laget skulle bestå av homosexuella. I Marias berättelse blir det tydligt att hon i fråga om lesbiskhet inom damfotbollen både har en historisk association (myt) och en verklighet att förhålla sig till. I myten om ”fotbollsflatan” framställs damfotbollsspelaren som ett könsblandat spektakel. I Solby IK däremot är de lesbiska lagkamraterna, till skillnad från bilden av fotbollsflatan, riktiga (verkliga) kvinnor av kött och blod, de är vänner och inga nidbilder. Kvinnorna resonerar alltså i sina berättelser dels utifrån myten (”jag hade hört att alla var lesbiska”) om fotbollsflatan, dels utifrån den lesbiska närvaro som utgör en realitet i kollektivet. I de unga kvinnornas vardagsverklighet sammanfaller myten och verkligheten.

Jag vet inte om det är någon utespelare i landslaget nu som är öppet lesbisk, det veti fanken, men alla vi vet ju om vilka som är lesbiska i landslaget till exempel. Men jag vet inte om det är någon som är det öppet. Men det är mer accepterat, det är ingen i min bekantskapskrets som tycker att ”Ooooooh där är alla lesbiska” och tycker det är nåt dumt. Det är mer ett konstaterande att så är det i fotbollen. (Marie, 27 år)

Flera av kvinnorna i Solby IK beskriver hur närvaron av lesbiska lagkamrater är närmast självklar. Det ”konstateras” att lesbiskhet ”hör till” eller åtminstone är ett betydande inslag i den allsvenska damfotbollen.

Det finns ju ganska mycket lesbiska i damfotbollen och det finns det i vårt lag också. Och det påverkar absolut, jättemycket. (...) Jag tror faktiskt inte jag känner en enda lesbisk människa som inte spelar fotboll, så det är ju klart att det hör ihop med fotboll. Varför det gör det vet jag inte men alltså om man tittar till exempel på XXX (annat allsvenskt damlag) så är det jättemånga lesbiska där också. Jag har ingen aning om varför man blir lesbisk. Jag vet inte om man dras till varandra. Och vissa är ju lite manligare. (Lisa, 23 år)

Enligt Griffin (1998) är det vanligt att idrottsskivinnor, lesbiska eller inte, försöker distansera sig från det lesbiska stigmat genom ett homofobiskt och heterosexistiskt agerande. Kvinnorna i Solby IK förefaller inte falla in i någon sådan typ av utåtagerande homofobi. Snarare menar de att den lesbiska närvaron är tämligen oproblematisks. De lesbiska lagkamraterna ses som ”vem som helst”, en lagkamrat som vilken annan. Även om verkligheten, med lesbiska lagkamrater i omklädningsrummet, inte uppfattas som problematisk i Solby IK är kvinnorna väl bekanta med stereotypen om ”fotbollsflatan”, vilken de förhåller sig

till och värjer sig mot. I detta avseende är tolkningar av och föreställningar om sexualitet ständigt närvarande i kvinnornas i Solby IK idrottsliga vardag.

En lesbisk trend?

Greta: Det har blivit jätteöppet och sådär helt plötsligt.

Jesper: Varför tror du att det har blivit så?

Greta: Jag vet inte men det känns som om...ett tag kändes det som om det var någon trend eller nåt sånt där, för så mycket kan det inte va tyckte man. Men jag vet inte. Kanske är det för att det börjar bli mer öppet, så. Nu vågar kanske vissa, som kanske inte vågade det innan, visa att dom är lesbiska. Då vågar dom gå ut med det. Men jag tycker ändå att det är överdrivet många gånger. Det är därför jag tycker att det är lite konstigt. Det måste vara nåt fel. Men, nä, jag har inte nåt alls emot det, för att jag ser dom alltså som kompisar bara. Alltså, jag tycker jättemycket om dom. (16 år)

I flera av de heterosexuella kvinnornas berättelser anas, trots den påtalade öppenheten, en viss tvekan inför den lesbiska närvaron. Denna tveksamhet tolkar jag främst utifrån det stöd som vanligheten ger till myten om "fotbollsflatan". Den lesbiska närvaron stödjer, som myt betraktat, en bild av att kvinnor inte skall/bör syssla med fotboll.

Jag kan ju säga att det är jätte...det är vanligt. Det kan jag ju säga. Och det blir ju tråkigt för dom som inte är det (lesbiska). Det är tråkigt att få höra det hela tiden att: "åh du är homosexuell, du spelar fotboll". Alltså, man får förklara, typ, 300 gånger att man inte är lesbisk. Men det är ju jätte, alltså det är vanligt. När man var iväg med landslaget och pratade med dom från andra klubbar så hörde man ju att deras klubbar också har mycket med det. Det är nästan lite så, inte skrämmande men...när man säger att man kanske spelar i landslaget eller spelar fotboll på elitnivå, det är väl oftast där som det dyker upp. För division fem, fyra sådär, där kan det vara lite mer tjejer och lite mer tjejiga. Men på högre nivå blir det ju lätt att man är lite mer killig av sig. Fast jag vet inte, det är kanske därför som man är duktig också. Jag vet inte men om det liksom bara händer på nåt sätt att det blir så. Men det kommer ju alltid upp; dom kommer alltid dom frågorna. Liksom, man skulle nästan ha ett svar i pannan och gå runt med, så att alla förstod att man inte var lesbisk (Jennie, 18 år)

Till följd av att fotbollsintresset sammanfaller med lesbisk närvaro i Solby IK "riskerar" även heterosexuella spelare att få sin sexualitet ifrågasatt. För Jennie är den lesbiska närvaron problematiskt i det avseendet att den tvingar henne att balansera/förhandla mellan å ena sidan den tillit och de varma känslor hon har för sina lesbiska lagkamrater, å den andra ta avstånd från den mytiska berättelse som den lesbiska närvaron bidrar till att reproducera och som gör att hennes egen sexualitet ifrågasätts.

Cahn (1994) menar att föreställningar om manhaftiga, lesbiska idrottsskivnor har gjort det svårt att "riva" den kulturella motsägelsen mellan atletisk framgång och femininitet. Som stereotyp figur har den lesbiska damfotbollsspelaren utgjort en del av vardagsförståelsen av damfotboll. Kopplingen mellan maskulinitet, lesbiskhet och sport kan dock paradoxalt nog ha en positiv effekt för somliga kvinnor. Cahn (1994) menar att den kulturella mall

som gett liv åt den ”förklenande” synen på damidrott också skapat möjligheter till lesbisk bekräftelse. ”Fotbollskulturen” och dess mytologier tillhandahåller möjligheter för kvinnor att komma ut med sin homosexualitet utan att behöva göra några omedelbara kungörelser för familj eller vänner.

Jesper: Om du tänker tillbaka, när du kom ut med att du var lesbisk, hur tänkte du då?
Kia: Åååh herregud. Alltså, jag trodde inte att jag skulle berätta för någon någonsin, det fick jag inte, det gick inte. Man får inte vara lesbisk. Det fick man ju inte vara liksom, så kände jag. Men när man väl insett så. De första jag berättade för var fotbollskamraterna. Jag berättade inte för mamma, det gick inte, utan det var mina fotbollskamrater jag berättade det för. Det kändes ju som att det var dom jag träffar varje dag. Det är dom som ser att någonting är fel och kunde förstå. (18 år)

Man kan fråga sig varför Kia upplevde att just de andra lagmedlemmarna i Solby IK skulle förstå hennes prekära situation. Utan tvivel kände hon lagmedlemmarna väl, men hennes känsla av att hon kunde vara öppen med sin sexualitet handlar också om en specifik tolkning av den miljö inom vilken hon agerar. Williams (2003) menar att den lesbiska stereotypen bidrar till att kvinnliga gemenskaper sluts gentemot omvärlden. Associationen mellan damfotboll och lesbiskhet är stark i det ”folkliga sinnet” vilket gör att även heterosexuella kvinnor ifrågasätts. Konsekvenserna av detta är att det blir möjligt för en homosexuell fotbollsspelare försvinna i en massa; hon blir mer eller mindre osynlig då omgivningen betraktar alla i laget som potentiellt lesbiska. Kombinerat med en viss slutenhet fungerar således det lesbiska stigma paradoxalt nog också som ett skydd mot den omvärld som stigmatiserar.

Konklusioner

Mytologier om kvinnliga atleter konstruerades långt innan kvinnorna i Solby IK spelade sin första fotbollsmatch. Föreställningarna om den manhaftiga pojkflickan eller den lesbiska atleten var ett sätt att bemöta själva frågan om kvinnors tillträde på idrottsliga arenor. För att befästa rådande könsordning konstruerades den idrottande kvinnan som något abnormt och avvikande i den folkliga föreställningsvärlden (Griffin 1998).

Föreställningar om kvinnors idrottsutövande förändras. Gränser ifrågasätts och flyttas. Inte desto mindre finns det gränser och normer för vad som kan betraktas som rimligt för manligt och kvinnligt agerande. Det är i gränslandet mellan en mytisk föreställningsvärld och en tillvaro där kvinnligt idrottande inte längre ses som särskilt problematisk som vi finner kvinnorna i Solby IK.

Genom sitt idrottande utför kvinnorna i Solby ett symboliskt (om)definieringsarbete för kön och sexualitet inom idrotten. ”Projektet” har två sidor. I sin strävan att visa sig dugliga som fotbollsspelare närmar kvinnorna sig det maskulina, kroppsligt och mentalt. Och i strävan att vara ”vanliga” kvinnor riskerar de att få sin idrottsliga duglighet ifrågasatt. Att vara fotbollsspelare och samtidigt uttrycka en viss typ av femininitet förefaller inte enkelt. Kvinnorna i Solby är svårkategoriserbara i bemärkelsen att de både följer och bryter mot normerna för det feminina. I vissa situationer kan de närma sig identiteter som de i andra

situationer till viss del kan förakta. Föreställningar om det feminina liksom det maskulina är ständig närvarande i form av referenspunkter i spelarnas berättelser om sig själva, sin kvinnlighet, kropp och i sättet de tänker på ”andra” kvinnor.

Cox och Thompson (2000) menar att definitionen av den kvinnliga kroppen och idrottskroppen går åt olika håll. Den kvinnliga fotbollsspelaren kan sägas splittra/söndra vad Connell (1996) kallar ”framhävd femininitet”, vilket hänvisar till ett kulturellt ideal för kvinnor som beskriver kvinnan som ömtålig, passiv och tillmötesgående mot manlig åtra. När kvinnorna i Solby IK utför olika kroppsliga och sociala praktiker närmar och distanserar de sig om vartannat den framhävda femininitetens ideal. Detta gör kvinnorna, liksom olika ideal för femininitet, svårdefinierbara. Kvinnornas relation till den egna kroppens konstitution är problematisk eftersom de upplever att de symboliserar både det feminina och det maskulina med sin kroppslighet.

För kvinnorna i Solby IK har fotbollsintresset skänkt fysik, styrka och självförtroende. När de betraktar sig själva kan de å ena sidan se en kropp och en kvinna vars prestationsförmåga de känner väl. Å andra sidan ser de också, som kvinnor, något de inte riktigt kan förena med femininitet. Förbindelsen mellan en traditionellt manlig sport och konstruktionen av femininitet och sexualitet är komplex och tvetydig. Och genom att kvinnorna i Solby IK försöker förhålla sig till olika överlappande (och ibland motsägelsefulla) diskurser om genus, sport och sexualitet har de kommit att förkroppsliga en ambivalens.

I många avseenden ser medlemmarna i Solby sig som ”vanliga” tjejer. De har etablerat sig inom en manligt dominerad institution, som hyllar manliga värden, och de visar genom sin skicklighet att kvinnor (faktiskt) både kan spela fotboll och har på idrottliga arenor att göra. Emellertid uttrycker kvinnorna också att de har svårt att förena vissa aspekter av det feminina med fotbollsspel. Genom att i sina berättelser beskriva andra kvinnor (”tjejtjejer”) som till viss del opassande för fotbollsmiljön legitimerar de sin egen närvaro på bekostnad av de kvinnor som inte spelar fotboll/idrottar. När kvinnorna beskriver sig som pojkflickor eller berättar att de, till skillnad från andra kvinnor, inte är ”rädda för att bli skitiga” eller ”bryta en nagel”, erkänner de maskulinitetens dominans inom idrotten. I ett avseende ifrågasätter kvinnorna alliansen mellan idrott och maskulinitet genom sitt deltagande. I ett annat avseende tycks de ha internaliserat en bild av fotbollsspelaren som en manlig figur.

Det är en i grunden internaliserad manlig norm som kvinnorna i Solby ger uttryck för när de uppvärderar sitt sätt att vara och agera genom att stereotypifiera olika aspekter av det feminina. Också den lesbiska närvaron i Solby IK stödjer, oavsiktligt, en maskulin ordning, eftersom den signalerar att kvinnor måste konvertera till en manlig sexualitet för att ”duga”, precis såsom myten om fotbollsflatan antyder. I berättelser om ”icke-feminina” kvinnor på idrottsliga arenor rekonstrueras alltså idrott i allmänhet och fotboll i synnerhet som ett manligt revir, samtidigt som det ifrågasätts genom kvinnors fysiska närvaro.

Idrottsliga strukturer formas såväl via individuella tolkningar som via sociala organisationer, ideologier, symboler och mediala diskurser. Samma fenomen kan inrymma genusformationer som är flexibla/föränderliga och statiska på samma gång. Normativa övergivanden och kontinuitet kan gå hand i hand. För kvinnorna i Solby IK utgör detta en del av den idrottsliga vardagen. De ifrågasätter samtidigt som de paradoxalt, i sina tolkningar av sig själva och sin gemenskap, befäster. Kvinnorna i Solby IK kan som idrottskvinnor varken uppfylla identitetsnormerna för den ”riktiga” idrottsmannen eller den ”riktiga” kvin-

nan. De befinner sig någonstans mellan den lackande svetten i pannan och rinnande mascaran runt ögonen.

Referenser

- Andreasson, Jesper (2003) "Brudar, bärs och bögar. Maskulinitet och sexualitet i en enkönad miljö" i *Sexualitetens omvandlingar. Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer* (Johansson & Lalander, red) Göteborg: Diadalos
- Bjurström, Erling (1995) "Baby you can drive my car" i *Om unga män* (Bolin & Lövgren, red) Lund: Studentlitteratur
- Cahn, Susan (1994) *Coming on Strong: Gender and Sexuality in Twentieth-Century Woman's Sport* Cambridge: Harvard University Press
- Clasen, Patricia (2001) "The female athlete: Dualisms and Paradox in practice" i *Women and Language* Vol. 24
- Connell, Robert (1987) *Gender & Power* California: Stanford University Press
- Connell, Robert (1996) *Maskuliniteter* Göteborg: Daidalos
- Cox, Barbara & Shona Thompson (2000) *Multiple Bodies: Sportswomen, Soccer and Sexuality* Auckland: Sage Publications.
- Douglas, Mary (1966) *Purity and Danger: An analysis of the concepts of pollution and taboo* London: Routledge
- Fundberg, Jesper (2003) *Kom igen, Gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter* Stockholm: Carlsson Bokförlag
- Giddens, Anthony (1997) *Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den senmoderna epoken* Göteborg: Daidalos
- Goffman, Erving (1959/1974) *Jaget och maskerna: En studie i vardagslivets dramatik* Stockholm: Rabén & Sjögren
- Griffin, Pat (1998) *Strong Women, Deep Closets: Lesbians and Homophobia in Sport* Champaign, IL: Human Kinetics
- Ganetz, Hillevi (1992) "Butiken, hemmet och kvinnligheten som maskerad: Drivkrafter och platser för kvinnligt stilskapande" i *Unga stilar och uttrycksformer* (Fornäs, Boëthius, Ganetz & Reimer, red) Stockholm/Stehag: Symposium
- Guttmann, Allen (1991) *Women's Sports. A History* New York: Columbia University Press
- Hargreaves, Jennifer (1994) *Sporting Females: Critical issues in the history and sociology of women's sports* London: Routledge
- Hellspong, Mats (1991) *Korset, fanan och fotbollen: Folkrorelsernas kulturmiljö i ett jämförande perspektiv* Stockholm: Carlssons Bokförlag
- Johansson, Thomas (1997) *Den skulpterade kroppen* Stockholm: Carlssons Bokförlag
- Johansson, Thomas (2000) *Det första könet? Mansforskning som reflexivt projekt* Lund: Studentlitteratur
- Lalander, Philip & Thomas Johansson (2002) *Ungdomsgrupper i teori och praktik* Lund: Studentlitteratur
- MacKinnon, Catharine (1987) *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law* Cambridge: Harvard University Press
- Messner, Michael (1992) *Power at Play: Sports and the Problem of Masculinity* Boston: Beacon Press
- Olofsson, Eva (1989) *Har kvinnorna en sportlig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet* Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå Universitet
- Peper, Karen (1994) "Female Athlete = Lesbian: A myth constructed from gender role expectations and lesbiphobia" i *Queer words, queer images* (Jeffrey Ringer, red) New York: New York University Press
- Pronger, Brian (1990) *The Arena of Masculinity: Sports, Homosexuality and the Meaning of Sex* New York: St. Martins Press
- Wegerup, Jennifer (2003) "Söta flickor och bra fotboll" i *Fotbollsmagasinet Offside* 3/2003
- Strinati, Dominic (1995) *An Introduction to Theories of Popular Culture*. London: Routledge
- Williams, Jean (2003): *A Game for Rough Girls? A history of women's football in Britain* London: Routledge

